

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“
по професионално направление 2.1. Филология,
научна специалност *Български език*, за нуждите
на Секцията по история на българския език
в ИБЕ при БАН, София,

съгласно обявата в ДВ № 22/15.03. 2019 г.
с кандидат: ИВОНА ВЕЛЧЕВА КАРАЧОРОВА-ШУМАНОВА
доктор, доцент в ИБЕ към БАН, София

Рецензент: **Христина Милева Тончева-Тодорова**,
д.ф.н., професор в ПУ „Паисий Хилендарски“

Със заповед № РД-09-14 от 07. 05. 2019 г., въз основа на Решение на Научния съвет на ИБЕ съм включена в състава на научното жури, което да проведе конкурса по избор на професор в професионално направление 2.1. Филология, научна специалност *Български език*.

В конкурса документи е представила единствената кандидатка доц. д-р Ивона Карачорова: 58 научни публикации /1 монография, 2 студии, 49 научни статии - 3 под печат, 3 рецензии за трудове, 2 персоналии, 1 хроника за научно събитие/, 65 цитирания, 28 участия в научни форуми /5 – в чужбина, 23 – в България/, 8 анонимни рецензии, 10 проекта /2 - международни, 2 – ръководител/, 18 становища /5- за професор, 6- за доцент, 2 – за ОНС „доктор на науките“, 5 – за ОНС „доктор“, 1 рецензия – за ОНС „доктор“.

Монография: Боянски псалтир. Среднобългарски ръкопис от XIII в. София: Чудомира ЕООД, 2017. ISBN 978-619-90778-5-6. Научни рецензенти: проф. д-р Е. Мирчева и доц. д-р В. Мичева.

Учебно помагало: Христоматия по историческа граматика на българския език. София, 1987 (в съавторство с Т. Лалева и Т. Славова).

Дисертационният труд на Ивона Карачорова „Редакции на старобългарския текст на Псалтира“ е посветен на проблемите на старобългарското наследство на псалтирния текст и по-късните му редакции в славянските ръкописи. Той е защитен през 1984 г. Тези проучвания засягат едни от най-сложните въпроси, свързани с Кирило-Методиевите преводи на може би най-разпространената богослужбена книга в целия славянски езиков свят. Доц. Карачорова е посветила най-много свои проучвания именно на тази проблематика, не само при разработката на своята дисертация, но и в следходните десетилетия.

Тези усилия са насочени към проучване на важни преписи на Псалтира, изучаване на блока от библейски песни, последователна текстологична работа за установяване на редакционните намеси в старобългарския текст, детайлно разработване на отделните редакции, съпоставително анализиране на съдържанието на преписите, описване на голямото многообразие от последованията, тълкованията, лексикалните намеси. Тук бих искала да отбележа като особено приносни публикациите на Ивона Карачорова върху съдържанието на отделни ръкописни книги, както и върху техните особености, които са въведени в научно обращение именно благодарение на нейните открития: „За състава на Радомировия псалтир“, 2001, „За едно предисловие към Псалтира“, 2001, „Избраните псалми в славянската ръкописна традиция“, 2001 (тази статия е публикувана и на руски език) и др. В изследванията върху съставите авторката е взела отношение и по един предговорен текст, по който в палеославистиката има спорове и който е известен като „Устав/указ за дръжане на Псалтира“ или като „Сказание о Псалтыри“ – монашески правила как трябва да се четат псалмите през седмицата. В някои от преписите се споменава името на монах Сава като автор, което дава основания на някои учени да приписват авторството на текста на св. Сава Сръбски, а други - на ученика на светите братя. Анализът на частите на произведението и съпоставките потвърждават мнението, че Уставът е компилация от кратки предговорни текстове към Псалтира, някои от които се срещат самостоятелно. Колегата Карачорова е публикувала текста по Радомировия псалтир с различения от пет преписа.

Компаративният подход в палеославистиката винаги е давал отлични резултати (аз самата неведнъж съм прилагала подобен подход в собствените си проучвания), Ивона Карачорова успешно и последователно през годините се е доверявала на тази методология, като е сравнявала неизвестни в науката преписи на псалтирни текстове с оглед на мястото им в цялостната книжовно-редакторска дейност през различните векове. В резултат на нейните търсения се откриха цикъл песнопения в православното богослужение, наричани „избрани псалми“, подбор от библейските текстове, обединени в един, посветен обикновено на някой от годишните празници.

Друго нейно палеославистично откритие е така наречената „молитва след псалтира“, рядко срещана в псалтирните преписи молитва, която се помества след псалмите и библейските песни и която авторката проучва внимателно в определени апографи (статията „За така наречената „молитва след псалтира“, 2001 г.).

Тя с лекота и увереност, присъща само на истинските изследователи, прави широки хронологични срезове през многовековната ни традиция, представяйки псалтирните редакции през XIV век, но не спира до ръкописните апографи, а привежда за доказателствен материал на своите научни обобщения и данните от старопечатните извори (статията „Към изучаването на псалтирните редакции от XIV век (библейски песни)“, 2005). Научните ѝ открития са формулирани с вещина и мащабност, тя въвежда в науката самите термини „архаична“, „норова“ и „атонска редакция на Псалтира“, като обосновава своите твърдения с конкретен и

изчерпателен доказателствен материал от множество славянски преписи, а също и дъстайлно подрежда основните особености на самите редакции в прегледни и удивяващи с професионализма си публикации.

Паралелно с това тя е проучила и отделни паметници, писани за и от конкретни исторически лица (статиие „Псалтир, писан за севастократора Бранка Младеновича в 1346 г.“, 2010, „Штампани Псалтир Ђурђа Црнојевића из 1494 – састав, правопис, редакција“, 2017, под печат).

Бих искала да подчертая изключително важния според мен принос на колегата Карачорова на полето на лексикалната диахрония. Тя е проучила и описала огромен брой лексеми, които са с рядка употреба в познатите ни славянски ръкописи, някои от тях са *haxax legomena*, а други са отбелязани в лексикографските справочници в единични употреби (с висока научна стойност в това отношение са статиите „Сложните думи в славянския превод на Псевдо-Атанасиевите тълкования към Псалтира“, 2007, „Лексиката на новооткритата част на Синайския псалтир“, 2007, „Из лексиката на старобългарския превод на Псевдо-Атанасиевите псалтирни тълкувания“, 2011 и др.). В отделна публикация с речникови статии тя е представила новите 118 лексеми, които влизат в допълнението на том 2 на Старобългарския речник на Института за български език с лексикографската обработка на новооткритата от Йоанис Тарнанидис част на глаголическия Синайски псалтир от XI в. (cod. Slav. 2/N).

Не е достатъчно само да отделим научните приноси на Ивона Карачорова относно изследването на псалтирните текстове. Нейните научни занимания се движат в много по-широк диапазон: от изследванията на славянските преводи на гръцки житийни оригинали (статиие „Първият славянски превод на житието на св. Йоан Златоуст от Симеон Метафраст“, 2003, „Из историята на славянския превод на житието на св. Василий Нови“, 2010, Житието на мъченик Стефан Нови Изповедник (предварителни бележки), 2016) до проучвания на епиграфски паметници от епохата на цар Самуил – Воденския надпис и надписа от с. Скрът, чиято автентичност се оспорва от някои учени („Епиграфски паметници, свързани с цар Самуил“, 2015).

Научните дирения на колегата Карачорова не свършват и с тези проучвания. За мен лично е изключително вълнуващо да проследя интереса ѝ към наследниците на старобългарските молитви, известни на науката от глаголическия Синайски евхологий от X век, понеже и моето внимание дълги години бе насочено именно към тези евхологични текстове. Тя е проучила няколко типа: Василиевите молитви против зли сили и болести, приписвани не само на Св. Василий Велики, но и на Йоан Златоуст („Василиевите молитви в Синайския евхологий и в славянските ръкописни требници и молитвеници от XVIII и XIX в.“, 2018). Вниманието ѝ е било насочено и към езиковедското описание на лексикалния материал, открит в преводите. Интересът на авторката се е прехвърлил и върху апокрифните молитви в славянското книжовно наследство (статията „Молитвата на седемте отроци“, 2015, „Към характеристиката на апокрифните молитви против зли сили и болести“, 2015, „Непознат цикъл от пет молитви против нежит“, 2017).

Представената в конкурса монография „Боянски псалтир. Среднобългарски

ръкопис от XIII в.“, 2017, е високонаучната поанта на многогодишните занимания на авторката с ръкописните псалтири. Тя представлява образцово издание на средновековен ръкопис, съхраняван в НИМ, София: наборен текст, предшестван от студия, в която са описани кодикологията, правописът, фонетиката, морфологията и лексикалните особености на издавания псалтир, а така също и редакционните му особености. Авторката е сравнила текста на най-стария псалтир, съхраняван в българско книгохранилище, с други текстове от същата епоха и е установила принадлежността му към наричаната от нея „архаична редакция“, към която могат да бъдат причислени още Радомировият псалтир, Григоровичевият и Синайският сръбски. Определено изданието е маркирано с професионалния подход на авторката, който може да бъде проследен във всичките ѝ публикации.

С висока научна стойност се отличават още трите енциклопедични статии на Ивона Карачорова – „Псалтир“, „Паримейник“ и „Паренесис“, както и тази за Синайския псалтир (написана в съавторство с Пиринка Пенкова), в Кирило-Методиевската енциклопедия, т. 3 от 2003 г.

Не бих искала да подмина и участието на Ивона Карачорова в съставянето на Речника на съчиненията на Патриарх Евтимий, който е съвместно дело с други колеги историци на езика по научния проект, разработван в Секцията по история на българския език, 2015 – 2016. Във връзка с тази разработка изследователката е проучила композитата в Евтимиевото творчество, като всяка лексема е представена в отделна речникова статия, включваща нормализирана заглавка, честота на употреба, новобългарско съответствие, минимален контекст („Сложните думи в съчиненията на Патриарх Евтимий“, 2012). Този колективен труд – „Речник на произведенията на Патриарх Евтимий“ – към настоящия момент вече е в своята завършена фаза.

В оценката на педагогическата дейност на доц. Карачорова бих искала с удоволствие да споделя, че познавам участничката в конкурса още от първите години на нейната преподавателска дейност в Пловдивския университет, когато през 1997 г. прие да води лекции и упражнения по Старобългарски език и Историческа граматика на българския език във Филологическия факултет на ПУ. В тези години се оформи и идеята за създаване на така наречените хибридни специалности в нашия университет (направление 1.3. БЕ и чужд език) и се появи необходимост поради нарасналия брой часове да бъдат поканени гост лектори от други университети и научни организации. Доц. Карачорова прие тази отговорност и в продължение на две десетилетия пътуваше до Пловдив и впечатляваше нашите студенти с вродената си ерудираност и аристократичност. Нейните ангажменти се простираха извън пределите на Филологическия факултет, тя бе поканена и от Философско-историческия факултет на ПУ да преподава на студентите теолози Църковнославянски език (от 2011 до 2017 г.). В съавторство с Т. Лалева и Т. Славова) тя е издала учебното помагало: Христоматия по историческа граматика на българския език. (София, 1987), по което студенти филолози десетилетия наред се обучаваха в разчитането и анализирането на нашите средновековни текстове.

Ивона Карачорова има един успешно защитил докторант, който има също

богата научна дейност и работи като доцент в ИБЕ при БАН – Ваня Мичева.

Доц. Карачорова е участвала в 10 национални образователни и научни проекта, от които в два международни, и на други два е била ръководител.

Изобилната научна продукция на Ивона Карачорова е отразена в множество цитирания в престижни български и чуждестранни издания (65 забелязани от самата авторка). От чуждестранните цитирания бих искала да спомена тези в сръбски, полски, македонски и руски издания. От българските издания с най-голяма научна стойност са цитиранията в *Palaeobulgarica*, „Старобългарска литература“ и в Кирило-Методиевските студии. Без да е необходимо да посочвам наукометрични показатели, които за филологическата материя невинаги са точно приложими, искам да подчертая, че името на Ивона Карачорова е добре познато в целия славистичен свят, нейните публикации са известни на специалистите палеослависти, тя се ползва с международен авторитет и е високо ценена от своите колеги.

В резултат на всичко, написано по-горе, мога категорично да заявя, че предложената кандидатура на доц. д-р Ивона Велчева Карачорова-Шуманова отговаря на всички минимални национални изисквания за заемане на длъжността „професор“. Научната и преподавателската дейност на кандидатката са несъмнени. Разработките на авторката са изцяло оригинални, не съм констатирала наличие на плагиатство.

Затова давам убедително своята **положителна оценка** и си позволявам да препоръчам на уважаемото научно жури да изготви доклад за присъждане на академичната длъжност „професор“ на **доц. д-р Ивона Велчева Карачорова-Шуманова** по професионално направление 2.1. Филология, научна специалност *Български език*, за нуждите на Секцията по история на българския език в ИБЕ при БАН, София.

Дата 17. 06. 2019 г.

Пловдив

Рецензент:

(проф. д.ф.н. Христина Тончева)